

„Wychowanie w Rodzinie” t. XV (1/2017)

nadesłany: 21.06.2016 r. – przyjęty: 12.10.2017 r.

Anna ŚNIEGULSKA*

Przemiany roli matki w percepcji młodzieży akademickiej

The changes of the role of a mother in academic youth's view

Streszczenie

Jedną z zasadniczych ról społecznych, jakie spełnia kobieta to rola matki. Wypełniając obowiązki opiekuńczo-wychowawcze wobec dziecka, kobieta realizuje się w roli macierzyńskiej, która rzutuje na szereg funkcji, które realizuje ona w swoim dorosłym życiu, jak i na proces kształtowania się jej tożsamości. W kulturze polskiej rola matki zawsze należała i należy do ról cenionych i ważnych. Postać Matki-Polki w tradycyjnym ujęciu skoncentrowana była na rodzeniu i wychowywaniu dzieci, co nadawało sens jej życiu. W dobie przemian społeczno-kulturowych, cywilizacyjnych i ekonomicznych XX i XXI wieku rola matki uległa zasadniczej zmianie. Kobiety zaistniały bowiem w tych obszarach życia, które były dotąd domeną mężczyzn. Zmieniła się ich świadomość, zwiększyła niezależność i poczucie autonomii i wolności osobistej, podwyższyła się także ich pozycja zawodowa. Zmiany te doprowadziły do ukształtowania się nowego wizerunku matki. Obecnie decyzje młodych kobiet o macierzyństwie są bardziej przemyślane. Kobiety odkładają też urodzenie pierwszego dziecka na późniejszy okres życia oraz decydują się na coraz mniejszą liczbę potomstwa. Współczesna matka nawiązuje też z dziećmi odmienne jak kiedyś relacje, co determinuje zmiany w zakresie funkcji wychowawczej. W artykule poruszona zostanie problematyka zwią-

* e-mail: airsnieg@op.pl

Zakład Pedagogiki Ogólnej i Metodologii, Wydział Pedagogiczny, Uniwersytet Rzeszowski, ul. ks. J. Jaluwego 24, 35-959 Rzeszów, Polska.

zana z przemianami roli matki. Zasadniczym celem rozważań będzie udzielenie odpowiedzi na pytanie: Jaka jest percepcja przemian roli matki przez młodzież akademicką?

Słowa kluczowe: rola matki, przemiany roli matki, przemiany rodziny, matka, macierzyństwo.

Abstract

One of the fundamental social roles which are fulfilled by a woman is the role of a mother. By meeting caring and educational duties a woman fulfils herself in the maternal role which influences a number of functions fulfilled by her in adult life, as well as the process of shaping her personality. In Polish culture the role of a mother has always been appreciated and considered significant. In a traditional approach the figure of the Polish Mother was concerned with giving birth to and raising children, which gave meaning to her life. In times of socio-cultural, civilizational and economic transformations of the 20th and 21st centuries the role of a mother has undergone a fundamental change. Women have begun to exist in aspects of life which had been reserved for men. Their awareness has been changed, their independence and the sense of autonomy and personal freedom has been increased. Moreover, their professional standing has been enhanced. As a consequence, these changes have led to the shaping of a new image of the term 'mother'.

Currently young women's decisions about motherhood are more than ever well-thought-out. Women postpone their first childbirth and decide on a progressively smaller number of offspring. A contemporary mother establishes different kinds of relationships which determine the changes in terms of educational functions. The article discusses the issues related to the changes of the role of mother. The purpose of these reflections is to answer the question of what is the view of academic youth about these changes

Keywords: the role of a mother, the changes of the role of a mother, the changes in family, mother, motherhood.

Wprowadzenie

Rola matki to jedna z zasadniczych ról, jakie pełni kobieta w swoim życiu. Jest to rola wielowymiarowa i złożona a jej wypełnianie nie przebiega w społecznej próżni. Zależy bowiem od szeregu warunków społecznych, kulturowych, ekonomicznych czy demograficznych. Wszystkie te uwarunkowania tworzą specyficzne ramy spełniania przez kobietę roli rodzicielskiej. Rozważając społeczno-kulturowy kontekst rodzicielstwa, Lucyna Bakiera zauważa, iż rodzicielstwo dawniejsze spostrzegane było jako naturalny element życia człowieka dorosłego, wiążący się bardziej z obowiązkiem aniżeli możliwym wyborem. Wpisane było w model życia regulowany tradycjami, których nierespektowanie wiązało się z marginalizacją i ostracyzmem. Tendencje społeczne zmieniają jednak postać współczesnych rodzin, jak i sposoby realizacji rodzicielstwa. Akcentowanie wolności w kulturze europejskiej, proces relatywizowania tradycyjnych syste-

mów wartości i osłabienie siły tradycji, postępujący indywidualizm, konsumeryzacja życia oraz malejące zaangażowanie wspólnotowe przy wzroście nastrojów hedonistycznych i egoistycznych, implikują nowe definiowanie roli rodzica, jak i dobór czasu jej pełnienia. Młode pokolenie odracza dziś decyzje rodzinne, co generuje spadek liczby narodzin dzieci. Towarzyszy temu nastawienie na budowanie stabilizacji materialnej poprzez angażowanie się w pracę zawodową¹.

Przemiany XX i XXI wieku spowodowały bardzo wyraźną transformację modelu pełnienia roli matki. Procesy emancypacyjne wyzwoliły bowiem kobietę z krępującego ją gorsetu uwarunkowań społeczno-ekonomicznych i edukacyjnych, wpływając na zmianę jej pozycji w przestrzeni życia małżeńskiego i rodzinnego. W wyniku podjęcia pracy zawodowej, edukacji i uczestnictwa w życiu publicznym zmieniła się świadomość kobiet, a także wzrósł zakres niezależności oraz poczucia autonomii, co spowodowało przyjęcie nowej strategii pełnienia roli matki². Choć rola ta nadal zajmuje wysoką pozycję w hierarchii wartości w świadomości kobiet, to jednak matki wychodzą dziś poza stereotyp Matki-Polki. Tradycyjnie określona rola nie jest już bowiem wystarczająca do tego, by kobieta mogła osiągnąć pełnię życiowej satysfakcji. Do tego potrzebuje ona również satysfakcjonującej roli kobiety, która może realizować swoje plany, marzenia i zadania zgodnie z uświadamianymi predyspozycjami do różnych ról, niekoniecznie domowych³. Pragną zatem współczesne kobiety realizacji nie tylko w rolach związanych z prowadzeniem domu i wychowywaniem potomstwa, ale również w rolach pozarodzinnych. Obecnie preferują refleksyjny typ macierzyństwa, który przestaje być obowiązkiem moralnym, a staje się fakultatywnym zadaniem życiowym kobiety, wliczonym w projekt indywidualnego rozwoju⁴.

Projekt badań

Problematyce związanej z przemianami roli matki został poświęcony prezentowany projekt badań. Ich celem było uzyskanie odpowiedzi na dwa zasadnicze pytania:

- Jak kobiety wchodzące w dorosłość postrzegają przemiany roli matki?
- Jak badane postrzegają przemiany roli matki w kontekście opiekuńczo-wychowawczego funkcjonowania rodziny?

¹ Szerzej na ten temat pisze: L. Bakiera, *Zaangażowane rodzicielstwo a autokreacyjny aspekt rozwoju dorosłych*, Engram Diffin, Warszawa 2013, s. 125 i n.

² A. Śniegulska, *Oblicza macierzyństwa – między tradycją a współczesnością*, [w:] J. Karbowniczek, A. Błasiak, E. Dybowska (red.), *Dziecko, rodzina, wychowanie. Wybrane konteksty*, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2015, s. 71–73.

³ A. Kotlarska-Michalska, *Główne kierunki przemian w kobiecych rolach małżeńskich i macierzyńskich*, [w:] A. Kwak, M. Bieńko (red.), *Wielość spojrzeń na małżeństwo i rodzinę*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 108–109.

⁴ D. Lalak, *Macierzyństwo a zmiana społeczna*, [w:] J. Brągiel, B. Górnicka (red.), *Rodzicielstwo w kontekście współczesnych przemian społecznych*, Uniwersytet Opolski, Opole 2012, s. 99.

W badaniach uczestniczyły 72 osoby. Grupę tę stanowiły studentki Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Rzeszowskiego, zdobywające wykształcenie na kierunku pedagogika. Wszystkie osoby badane są stanu wolnego (100%).

W badaniach posłużyłam się techniką zdań niedokończonych oraz „Kołem” – Shalita Kwestionariuszem Stylu Spostrzegania w wersji zmodyfikowanej. Technika zdań niedokończonych to przykład projekcyjnych technik werbalnych, które polegają na kojarzeniu słów, kończeniu zdań lub też udzielaniu odpowiedzi na specjalne pytania. W ten sposób osoba badana wyraża swoje uczucia lub reakcje⁵. W technikach tych chodzi o „[...] projektowanie (rzutowanie) na zewnątrz wewnętrznego świata przeżyć, motywów, skojarzeń i treści odnoszących się do wybranych sytuacji”⁶. Danuta Opozda, odwołując się do opinii wybranych autorów, podkreśla, iż techniki projekcyjne pozwalają na wieloraką eksploatację i jako takie są przydatne dla teorii i praktyki edukacyjnej. Doceniane są również w badaniach dotyczących problematyki wychowania, także wychowania w rodzinie. Ich wartość jest szczególnie widoczna w badaniach wpisujących się w strategię badań jakościowych⁷. W prezentowanym projekcie badani zostali poproszeni o dokończenie dwóch zdań: Matka dawniej... oraz Matka dzisiaj... .

W badaniach zastosowałam ponadto wspomniany Kwestionariusz Stylu Spostrzegania Bena Shalita. Oparłam się jednak na ogólnych przesłankach autora narzędzia, wprowadzając własne modyfikacje. W głównej mierze nastawiłam się na pozyskiwanie od badanych szerszych wypowiedzi, odeszłam zaś od analiz statystycznych. Generalnie Kwestionariusz należy do grupy metod niestandardyzowanych o wielostronnych możliwościach zastosowania. Może on dostarczać różnorodnych danych na temat sposobu spostrzegania i interpretacji przez człowieka dowolnie wybranego fragmentu rzeczywistości⁸. Służy oszacowaniu ilościowemu stopnia strukturalizacji sposobu spostrzegania przez daną osobę wyróżnionego obszaru czy też aspektu rzeczywistości oraz jakościowej analizie treści spostrzeżeń, które odnoszą się do tego obszaru lub aspektu rzeczywistości⁹. „Koło” ma formę pytania otwartego, w ogólnej wersji: „Jakie czynniki Twoim zdaniem charakteryzują świat, w którym żyjesz?”. Pytanie może być dowolnie zmieniane w zależności od potrzeb badawczych. W badaniach własnych postawiłam pytanie: Jak zmienia się w Pani/Pana odczuciu rola matki? Osoby badane miały przed sobą koło podzielone na 12 segmentów, w których należało wpisać odpowiedzi na postawione pytanie, przy czym wypełnienie

⁵ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1995, s. 92.

⁶ D. Opozda, *Struktura i treść jednostkowej wiedzy o wychowaniu. Studium pedagogiczne wiedzy rodziców i jej korelatów*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2012, s. 214.

⁷ Tamże.

⁸ Zob.: B. Bartosz, *Doświadczenie macierzyństwa. Analiza narracji autobiograficznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 111–112.

⁹ J. Czapiński, „Kolo” – *Schalita Kwestionariusz Stylu Spostrzegania*, [w:] E. Paszkiewicz, E. Szutrowa (red.), *Materiały do nauczania psychologii*. Seria III, t. 4, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1985, s. 284.

wszystkich części koła nie było obowiązkowe. Zdaniem Bena Shalita kwestionariusz w formie koła jest o tyle wskazany, że żadna pozycja nie jest w nim graficznie uprzywilejowana, jak to ma miejsce w przypadku listy¹⁰. Udzielając odpowiedzi, badani wskazywali na te kierunki przemian roli matki, które, w ich percepcji, są najbardziej charakterystyczne. Osoby badane zostały również poproszone o zamieszczenie szerszej narracji, co pozwoliło poszerzyć i doprecyzować odpowiedź. Następnie badani dokonywali oceny każdego atrybutu zmiany roli matki w kontekście opiekuńczo-wychowawczej funkcji rodziny. Jeśli według badanego wpływ ten ma wartość zdecydowanie pozytywną wstawiał ++ w odpowiednim segmencie koła, jeśli pozytywną +, jeśli został oceniony neutralnie – 0, jeśli wydaje się negatywny –, a jeśli zdecydowanie negatywny, to – –.

Prezentacja wyników

Poddając analizie treść zdań niedokończonych, dokonałam pewnych uogólnień treści zawartych w wypowiedziach. W ten sposób uzyskałam wiązki cech, które, w percepcji badanych, są charakterystyczne dla roli matki spełnianej kiedyś i obecnie. Zestawiając wyniki, matka dawniej i matka dzisiaj to dwa różne wizerunki kobiety. Przedstawia tę kwestię tabela 1.

Tabela 1. Przemiany roli matki w percepcji badanych

Matka dawniej	Liczba wskazań	%	Matka dzisiaj	Liczba wskazań	%
Troszcząca się o dom i rodzinę	49	68,05	Łącząca role rodzinne i zawodowe	43	59,72
Spełniająca zadania opiekuńczo-wychowawcze wobec potomstwa	37	51,38	Zorientowana na karierę zawodową	28	38,88
Realizująca się wyłącznie w rolach tradycyjnych	11	15,27	Pragnąca rozwijać się w różnych dziedzinach	21	29,16
Dysponująca dużą ilością czasu dla dzieci	10	13,88	Niemająca czasu dla dzieci	19	26,38
Skłonna do poświęceń dla rodziny	9	12,05	Wartość domu i rodziny nie jest najważniejsza	15	20,83
Tworząca atmosferę miłości, bezpieczeństwa i czułości	6	8,33	Dbająca o siebie; poświęcająca czas sobie	13	18,05
Stawiająca wartość rodziny na pierwszym miejscu	5	6,94	Niezależna; ceniąca własną autonomię	13	18,05

¹⁰ Tamże, s. 285.

Stawiająca wartość macierzyństwa na pierwszym miejscu	5	6,94	Dzieląca obowiązki domowe z mężem	9	12,05
Marginalizująca siebie i swój rozwój	5	6,94	Cedująca obowiązki opiekuńcze na inne osoby/institucje	8	11,11
Wspierająca męża	5	6,94	Przesuwająca decyzję o macierzyństwie na późniejszy okres i decydująca się na mniejszą liczbę dzieci	7	9,72
Wpajająca wartości i zasady moralne	4	5,55	Lękająca się o przyszłość dzieci i materialne zabezpieczenie rodziny	7	9,72
Wierna tradycji	3	4,16	Unikająca poświęceń dla męża i rodziny	3	4,16

Źródło: Badania własne. Ponieważ badani kończąc zdania wskazywali na kilka kierunków przemian, suma % jest większa od 100.

Table 1. The changes of the role of a mother in the respondents' view

Mother in the past	Number of indications	%	Present mother	Number of indications	%
Taking care of the home and the family	49	68.05	Combining family and professional roles	43	59.72
Fulfilling upbringing and educational tasks	37	51.38	Career-oriented	28	38.88
Fulfilling only traditional roles	11	15.27	Willing to develop herself in diverse roles	21	29.16
Has plenty of time for children	10	13.88	Has little time for children	19	26.38
Willing to make sacrifices for the family	9	12.05	Value for the home and the family is not of the highest importance	15	20.83
Creates atmosphere of love, care, and tenderness	6	8.33	Taking care of herself, devoting time to herself	13	18.05
Placing the value of the family first	5	6.94	Independent, values her autonomy	13	18.05
Placing the value of motherhood first	5	6.94	Shares home duties with her husband	9	12.05
Marginalises herself and her development	5	6.94	Delegates childcare tasks to other persons and institutions	8	11.11

Supports her husband	5	6,94	Postpones motherhood and has fewer children	7	9,72
Supporting values and moral rules	4	5,55	Concerned about the future of her children and the material situation of the family	7	9,72
Faithful to tradition	3	4,16	Avoids making sacrifices for the sake of the husband and the family	3	4,16

Source: Author's research. Because the research participants would indicate numerous directions of changes the sum exceeds 100%.

Ewolucja roli matki prowadzi od roli tradycyjnej, gdy kobieta realizowała się wyłącznie w rolach spełnianych na terenie rodziny. Według badanych studentów matka dawniej to strażniczka domu rodzinnego, która przede wszystkim troszczyła się o domowników i spełniała obowiązki opiekuńczo-wychowawcze wobec potomstwa. Rolę matki charakteryzowała tu specyficzna aksjmosfera, w której macierzyństwo, dom rodzinny, troska o najbliższych, miłość, czułość i poświęcenie dla rodziny są najistotniejsze. Matka kiedyś to również kobieta poświęcająca swój czas dzieciom, wspierająca męża, marginalizująca siebie oraz wpajająca wartości, zasady i tradycje. Odmiennie przedstawia się w percepcji badanych rola matki współczesnej. W pierwszej kolejności jest to osoba aktywna zawodowo, nastawiona na tzw. karierę, pragnąca rozwijać się na różnych płaszczyznach; jest kobietą niezależną, dbającą o siebie i sobie poświęcającą czas. Dla współczesnej matki dom i rodzina nie są najważniejszymi wartościami, podobnie jak poświęcenie dla rodziny. Kobieta będąca matką, dzieli się obowiązkami opiekuńczo-wychowawczymi i domowymi z mężem, innymi osobami oraz instytucjami. Ponadto na równi z mężem ponosi odpowiedzialność za materialne zabezpieczenie rodziny i przyszłość dzieci, z czym wiążą się również pewne lęki i niepokoje, które przeżywa. Ten percypowany obraz matki koresponduje z naszkicowanym przez Małgorzatę Sikorską w pozycji o znamienym tytule¹¹ wizerunkiem tzw. nowej matki. Zdaniem Autorki nowa matka ma do wyboru wiele akceptowanych społecznie wzorów macierzyństwa. Może bowiem zdecydować się na zajmowanie przede wszystkim domem i rodziną, aczkolwiek może też łączyć rolę matki z karierą zawodową. Nowa matka również świadomie decyduje się na posiadanie dziecka, choć w swoim macierzyństwie nie czuje się do końca pewnie. Trapią ją obawy związane np. z wyborem strategii wychowania dziecka, co jest oczywistą konsekwencją ogromu przekazów edukacyjnych, które do niej docierają. Nowa matka ma również prawo do niedoskonało-

¹¹ M. Sikorska, *Nowa matka, nowy ojciec, nowe dziecko o nowym układzie sił w polskich rodzinach*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, ss. 344.

ści i odczuwa coraz mniej poczucia winy¹². Kobieta spełnia rolę matki w przestrzeni rodziny, stąd też rola ta jest z rodziną nierozłącznie związana. W świetle założeń teorii systemowej rodzina jest rozumiana jako naturalny, względnie otwarty i bardzo dynamiczny system; system podlegający ciągłym zmianom i nieustannie ewoluujący. Spojrzenie na rodzinę w kategorii żywego systemu psychospołecznego uwzględnia zachodzenie oddziaływań pomiędzy jej poszczególnymi elementami¹³, co oznacza rezygnację z analizy funkcjonowania poszczególnych elementów składowych, w tym konkretnych osób – matki, ojca, dzieci – na rzecz kompleksowego rozumienia rodziny, znajdującej się w toku ciągłej zmiany i rozwoju¹⁴. W związku z tym model pełnienia roli matki ma znaczenie dla funkcjonowania całego systemu rodzinnego. Kwestię tę podkreśla Anna Kwak mówiąc, że rodzina doświadcza szeregu konsekwencji związanych ze wzrostem zatrudnienia kobiety, spowodowanym nie tylko potrzebami ekonomicznymi, lecz również dążeniem kobiet do samorealizacji w życiu zawodowym i społecznym. Konsekwencje te dotyczą także zmian w relacjach małżeńskich, zmian oceny wartości dziecka, osłabienia spójności rodzin, autonomizacji członków rodziny, a także ogólnych przeobrażeń systemów wartości i norm obyczajowych¹⁵.

W dalszym postępowaniu badawczym starałam się zatem określić, w jaki sposób przemiany roli matki i ich skutki wpływają, zdaniem badanych, na opiekuńczo-wychowawcze funkcjonowanie rodziny. Powtarzające się wypowiedzi badanych zostały zredukowane i uogólnione. Przedstawia je tabela 2.

Tabela 2. Opiekuńczo-wychowawcze implikacje przemian roli matki

Skutki przemian wpływające zdecydowanie korzystnie na opiekuńczo-wychowawcze funkcjonowanie rodziny			
Atrybut zmiany	Wybrane narracje ¹⁶	Liczba wskazań	%
1	2	3	4
Podjęcie pracy i rozwój zawodowy	[Matki] coraz częściej i intensywniej pracują, ale starają się zachować rozsądek, rodzina ma lepsze warunki materialne, dzieci mają zaspokojone potrzeby wypoczynku i edukacji.	19	26,38

¹² Tamże, s. 173–185.

¹³ M.Z. Stepulak, *Relacyjny wymiar rozwoju osobowego w systemie rodzinnym*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2010, s. 233–245.

¹⁴ A. Ładyżyński, *Subsystem rodzicielski i jego znaczenie dla wspólnoty rodzinnej*, [w:] J. Brągiel, B. Górnicka (red.), *Rodzicielstwo w sytuacji dezorganizacji rodziny i możliwości wspomaganie rodziców*, Uniwersytet Opolski, Opole 2014, s. 27.

¹⁵ A. Kwak, *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005, s. 17.

¹⁶ Wszystkie narracje pochodzą z ankiet. Zachowano wypowiedzi badanych w wersji oryginalnej.

Niezależność, autonomia	<i>Matka jest samowystarczalna, nie musi liczyć się ze zdaniem męża.</i>	16	22,22
Podział obowiązków z mężem	<i>Dziś matka i ojciec współdziałają ze sobą i dzielą się odpowiedzialnością. Oboje mają pozytywne relacje z dzieckiem.</i>	12	16,66
Troska o własną edukację	<i>Kobieta dzisiaj kształci się, idzie za postępem technicznym, czyta książki, rozszerza swoje horyzonty.</i>	12	16,66
Wzrost świadomości i odpowiedzialności wychowawczej	<i>Dziś matki czytają poradniki, chodzą do szkoły rodzienia, potrafią zadbać o dobro dziecka, jego edukację. Chętniej zdobywają wiedzę o metodach wychowania dziecka. Już od najwcześniejszych lat życia dziecka szukają dla niego najlepszego przedszkola, żeby mogło się rozwijać.</i>	9	12,5
Umocnienie pozycji w rodzinie	<i>Często [matka] jest nawet jedynym żywicielem rodziny; ma swoje zdanie i jest niezależna. Częściej jest szanowana i nie jest zależna finansowo od męża. Zdarza się, że dalej kobieta jest opiekunką ogniska domowego, ale ma wpływ na rodzinę, ojcowie liczą się z jej zdaniem.</i>	9	12,5
Konstruktywne spędzania z dzieckiem czasu wolnego	<i>[Matki] bardziej koncentrują się na formach spędzania czasu wolnego. Chodzą z dziećmi do kina, na koncerty, organizują zajęcia sportowe. Bardziej [matka] interesuje się tym, co dziecko chce robić.</i>	7	9,72
Nawiązywane relacji partnerskich z dzieckiem	<i>[Matki] traktują dzieci po partnersku i bardziej sobie cenią relacje z dzieckiem. Dziecko wie, że matka jest jego przyjacielem, że zawsze obroni.</i>	6	8,33
Łączenie ról rodzinnych i zawodowych	<i>Kobiety nie boją się, że ktoś je potępi, że pracują. Normalne jest, że kobiety nie ograniczają się tylko do obowiązków dotyczących zajmowania się domem i domownikami, ale też pracują. To powoduje wzrost poczucia własnej wartości. Gdy matka jest zadowolona z pracy i osiąga w niej sukcesy, to w rodzinie jest lepsza atmosfera, to się udziela wszystkim.</i>	5	6,94
Wzrost autorytetu wychowawczego	<i>Matka, która świadomie uczestniczy w wychowaniu swojego dziecka jest dla niego autorytetem; potrafi zaspokoić potrzeby psychiczne, nie tylko biologiczne. Jest dla dziecka wzorem. Dzisiaj wzrósł autorytet matki. Matki świadomie starają się by być dobrym przykładem dla swoich dzieci. Matki które zajmują wysokie stanowiska w pracy, kształtują aspiracje dzieci.</i>	4	5,55
Większy udział matki w zaspokajaniu materialnych potrzeb rodziny	<i>Matka pracuje i dlatego dzieci mają lepsze warunki materialne. Nie muszą być zdane tylko na ojca. Gdy ojciec np. umrze, matka może zaspokajać potrzeby dzieci; to daje rodzinie poczucie bezpieczeństwa.</i>	2	2,77

Skutki przemian wpływające korzystnie na opiekuńczo-wychowawcze funkcjonowanie rodziny			
1	2	3	4
Niezależność, autonomia	[Matka] <i>dostrzega dziś siebie, dba o własne potrzeby, zna swoją wartość, nie jest zmuszana do posiadania rodziny, chyba dlatego bardziej dostrzega rodzinę jako cenną wartość.</i>	22	30,55
Potrzeba samorealizacji w rolach pozarodzinnych	<i>Kobieta–matka nie jest tylko kurą domową. Chce się rozwijać i pracować zawodowo, pragnie czegoś więcej od życia.</i>	21	29,16
Podjęcie pracy i rozwój zawodowy	<i>Dzięki temu [kobiety] realizują własne marzenia. To ważne, żeby kobieta była zadowolona, wtedy nie narzeka, ale daje dzieciom i mężowi pozytywną energię.</i>	17	23,61
Dbłość o siebie, poświęcanie czasu na rozrywkę i życie towarzyskie	[Matki] <i>bardziej dziś dbają o własne zdrowie i urodę. Są zadbane.</i>	13	18,05
Umocnienie pozycji w rodzinie	<i>Mają taki sam udział w podejmowaniu decyzji jak mężczyzna i decydują o ważnych sprawach.</i>	11	15,27
Podział obowiązków opiekuńczo-wychowawczych z mężem	<i>Bardzo dobrze, że ojcowie angażują się w sprawy dzieci. To pozwala poznać im trud wychowania i docenić rolę matki. Też dobrze, że kobieta ma wsparcie w swoim mężu.</i>	10	13,88
Wzrost aspiracji samokształceniowych	<i>Kobiety kształcą się i dlatego mają większe szanse na wysoką pozycję zawodową.</i>	5	6,94
Konstruktywne spędzanie z dzieckiem czasu wolnego	<i>Weekendy, wakacje są spędzane z rodziną. Ważne są wspólne wycieczki, wyjazdy na wczasy. Kiedyś tego nie było.</i>	5	6,94
Zorientowanie na karierę	[Kobiety] <i>mają otwartą drogę do kariery zawodowej, przez to są bardziej szanowane, także w rodzinie.</i>	5	6,94
Opóźnianie w przyjmowaniu roli matki	<i>Matki są coraz starsze, ale przez to bardziej świadome. Bardziej sobie cenią rodzinę i dzieci jak młode. Młode są zwykle niecierpliwie. Ktoś kiedyś powiedział, że jak matka szarpie dziecko i krzyczy, to najczęściej jest to młoda matka.</i>	3	4,16
Wzrost świadomości i odpowiedzialności wychowawczej	<i>Kobiety wiedzą, że rodzina wiąże się z odpowiedzialnością i wyrzeczeniami, ale nadal jest dla kobiet wielką wartością. Starają się być mądrymi matkami.</i>	2	2,77

Skutki przemian wpływające niekorzystnie na opiekuńczo-wychowawcze funkcjonowanie rodziny			
1	2	3	4
Przesuwanie decyzji o macierzyństwie na późniejszy okres i spadek dziecięcości	[Matki] częściej chcą być kobietą sukcesu i zadbać o stronę materialną. Dopiero później dzieci i rodzina. Są też mniej odpowiedzialne niż dawniej. Rodzą dopiero jak się ustatkują.	18	25,00
Podjęcie pracy i rozwój zawodowy	Kobiety coraz częściej i intensywniej pracują. Nawiązują luźniejszą więź z rodziną.	17	23,61
Brak czasu dla dzieci i rodziny	[Matka] preferuje inne ciekawsze zajęcia. Czas woli przeznaczyć na karierę, pracę, dbanie o siebie i życie towarzyskie.	10	13,88
Cedowanie obowiązków opiekuńczo-wychowawczych na inne osoby lub instytucje	Dzieciom zajmują się nianie, dziadkowie lub żłobki. Kobiety jak najwcześniej oddają dzieci do przedszkoli, by zająć się własną karierą.	8	11,11
Dbalność o siebie, poświęcanie czasu na rozrywki i życie towarzyskie	Matka poświęca bardzo dużo czasu na fryzjera, kosmetyczkę, SPA, fitness. Często [matki] zaniedbują swoją rodzinę. Zdarza się, że samotnie wyjeżdżają na wczasy.	5	6,94
Nadopiekuńczość	Kobiety mają obecnie jedno dziecko i wszystko za nie robią, skupiają całą uwagę, są przewrażliwione na punkcie swoich dzieci, wyręczają je we wszystkim.	5	6,94
Zbyt duże wymagania względem dziecka	[Matki] zapisują na języki, dodatkowe zajęcia, stawiają zbyt duże wymagania, którym dziecko nie może sprostać. Pragną by dziecko było wszechstronnie wyedukowane, a tak się nie da.	4	5,55
Tendencja do pozostawiania w związkach nieformalnych	Dziś kobiety obawiają się odpowiedzialności. Obawiają się związku, w którym kobiety miałyby iść na kompromisy. Matka myśli, że jest samowystarczalna, że sama zaopiekuje się dzieckiem, da radę, a nie zawsze tak jest.	3	4,16
Pragnienie dominacji w rodzinie	[Matka] często chce mieć rację i dochodzi do kłótni między małżonkami, broni własnego zdania, walczy o swoje prawa. Często mąż nie może tego znieść. Chyba mężczyźni wolą, jak sami rządzą.	2	2,77
Skutki przemian wpływające zdecydowanie niekorzystnie na opiekuńczo-wychowawcze funkcjonowanie rodziny			
1	2	3	4
Brak czasu dla dziecka	Matki dziś nie rozmawiają w ogóle ze swoimi dziećmi, nie ma szczyrych rozmów. Czas poświęcają realizowaniu się, przez co dzieci mają problemy w nauce. Matki często nie znają zainteresowań dzieci, talentów, poglądów.	18	25,00

Tendencja do decydowania się na coraz mniejszą liczbę potomstwa	<i>Dziś kobieta chce mieć jedno dziecko, nieraz w ogóle nie planuje dziecka, czas chce poświęcać samej sobie. A ciężko wychowywać się bez rodzeństwa. Cieszę się, że mam braci i siostry, zawsze jest weselej i człowiek wie, że rodzeństwo zawsze pomoże. To uczy, że trzeba jeszcze o kimś myśleć.</i>	11	15,27
Spadek wartości domu i rodziny	<i>Kobiety zapominają o rodzinie i obowiązkach matki, więcej myślą o sobie. Bardziej dbają o siebie niż o własne dzieci i męża.</i>	8	11,11
Podjęcie pracy i rozwój zawodowy	<i>[Matki] wolą iść do pracy i tam się spełniać niż zająć się własnym dzieckiem. Dzieci schodzą na dalszy plan.</i>	8	11,11
Brak właściwych relacji z dzieckiem	<i>Bycie z dzieckiem [matki] zastępują gadżetami. Matka nieraz woli zapewnić dziecku byt niż obdarować je swoją miłością.</i>	7	9,72
Niechęć do poświęceń dla rodziny	<i>Matki już nie chcą się oddawać rodzinie. Nie chcą poświęcać dla rodziny swoich planów. Współczesne kobiety są egoistyczne, nie są zdolne by poświęcać się dla drugiej osoby. Są bardziej rozrywkowe. Nie dopuszczają poświęceń dla szczęśliwego związku.</i>	5	6,94
Cedowanie obowiązków opiekuńczo-wychowawczych na inne osoby lub instytucje	<i>Matki wolą oddać dziecko do dziadków, a samemu spotkać się z przyjaciółkami.</i>	5	6,94
Zanik tradycji w rodzinie	<i>Nie ma rozmów o tradycjach, historii rodziny, nie ma rytuałów rodzinnych.</i>	4	5,55
Zanik wartości religijnych	<i>Dla współczesnych kobiet wartości religijne nie są ważne, często dokonują aborcji i porzucają dzieci chore. Nie zdają sobie sprawy, że dziecko jest cudem. Współczesne matki nie chodzą z rodziną do kościoła i nie modlą się.</i>	3	4,16
Samotne macierzyństwo	<i>Dziś kobiety nie chcą mieć męża, od początku chcą mieć dziecko tylko dla siebie. Nie dążą do małżeństwa. Są zdane same na siebie.</i>	3	4,16

Źródło: Badania własne. Ponieważ badani wskazywali na kilka atrybutów zmian, odsetki nie sumują się do 100.

Table 2. The caring and educational implications of the changes of the role of a mother

Results of the changes with decisively positive influence on the care and upbringing functions of the family			
Attribute of change	Selected narratives¹⁷	Number of indications	%
1	2	3	4
Undertaking professional activity and professional development	<i>[Mothers] work more and more often and more and more intensively, the family has better material conditions, the children enjoy leisure and education.</i>	19	26.38
Independence, autonomy	<i>The mother is self-sufficient and does not have to ask the opinion of the husband.</i>	16	22.22
Sharing duties with the husband	<i>Today the mother and the father cooperate and share responsibilities. Both have positive relationships with the child.</i>	12	16.66
Care for own education	<i>The woman today is educated, follows developments in technology, reads books, broadens her horizons.</i>	12	16.66
Increased awareness and educational responsibility	<i>Today mothers read guidebooks, go to antenatal classes, are able to take care of the good of the child and its education. They are more willing to learn about the methods of upbringing. From the earliest age they look for the best kindergartens to allow the child to develop.</i>	9	12.5
Strengthening of the position within the family	<i>Often [the mother] is the only provider; she has her own opinions and is independent. She is more often respected and financially independent. Sometimes she takes care of the home but she has influence on the family, the fathers take her opinions into account.</i>	9	12.5
Spending free time with children in a constructive way	<i>[Mothers] focus more on the forms of spending free time. They take their children to the cinema, to concerts, to sports classes. They focus more on what the children want to do.</i>	7	9.72
Establishing equal relations with children.	<i>[Mothers] treat children as equals and they value their relations with children more. The children know that their mothers are their friends and that they will defend them.</i>	6	8.33
Combining family and professional roles	<i>Mothers are not afraid that they might be condemned for working. It is normal that women do not limit themselves to home duties, but that they also work. It leads to increased self-esteem. When the mother is satisfied with her work and is successful there is better atmosphere in the family, everyone can feel it.</i>	5	6.94

¹⁷ All the narratives mentioned in the questionnaires.

Increased up-bringing authority	<i>The mother who consciously participates in upbringing is an authority; she can fulfil psychological needs, not only the biological ones. She is a role model for the child. Mothers consciously try to be examples for their children. Mothers have high positions at work; they shape the aspirations of their children.</i>	4	5.55
Greater participation of mothers in fulfilling the material needs of the family	<i>The mother works and the children have better material conditions. They need not only rely on the father. When the father dies, for example, the mother can fulfil the needs of her children; it gives the family a sense of security.</i>	2	2.77
Results of the changes favourable to the care and upbringing functions of the family			
1	2	3	4
Independence, autonomy	<i>[The mother] can now see to herself, takes care of her own needs, knows her worth, she is not forced to have a family, probably that is why she sees the family as an important value</i>	22	30.55
Need of self-actualisation in roles outside the family	<i>The woman-the mother is not only a housewife. She wants to develop herself and work, she wants more from life.</i>	21	29.16
Work and professional development	<i>Thanks to it [women] realise their dreams. It is important for women to be happy, they do not complain then, but they give their children and husbands positive energy.</i>	17	23.61
Taking care of herself, time for entertainment and socialising	<i>[Mothers] today take more care of their health and looks.</i>	13	18.05
Strengthening of the position within the family	<i>The mothers take part in making decisions as much as men and they decide about the important issues.</i>	11	15.27
Sharing care and upbringing tasks with the husband	<i>It is good that fathers are involved in the issues connected with their children. That is how they can learn of the difficulties of upbringing and appreciate the role of the mother. It is also good that women are supported by their husbands.</i>	10	13.88
Increased self-education aspirations	<i>Women get educated and have more chances to have high positions at work.</i>	5	6.94
Constructively spending free time with children	<i>Weekend and vacation are spent with the family. Common trips are important. This did not happen in the past.</i>	5	6.94

Being career-oriented	<i>The way for [women] to have careers is open, that is why they are more respected, also in the family</i>	5	6.94
Postponing motherhood	<i>Mothers are older, but also more aware. They value family and children more than young mothers. Young others are impatient. Someone once said that when the mother tugs her child and yells it is usually a young mother.</i>	3	4.16
Increased awareness and upbringing responsibility	<i>Women know that having a family is connected with responsibility and sacrifice, but it is still a great value to women. They try to be wise mothers.</i>	2	2.77
Results of the changes unfavourable to the care and upbringing functions of the family			
1	2	3	4
Postponing motherhood and decreased birth rate	<i>[Mothers] more and more often want to be successful and take care of their material situation. Family and children come next. They are also more responsible than in the past. They only have children when their material situation is stable.</i>	18	25.00
Work and professional development	<i>Women work more and more and more and more often. Their bond with the family is not as strong.</i>	17	23.61
Lack of time for children and family	<i>[Mothers] prefer different, more interesting activities. They prefer to devote their time to their careers, taking care of themselves and socializing.</i>	10	13.88
Delegating care and upbringing tasks to other people and institutions	<i>Nannies, grandparents and nurseries take care of the children. The women send their children to nurseries as soon as possible to take care of their careers.</i>	8	11.11
Taking care of herself, time for entertainment and socialising	<i>The mother devotes a lot of time to the hairdresser, the beautician, SPA, fitness. They often neglect their families. Sometimes they go on vacation alone.</i>	5	6.94
Overprotectiveness	<i>Women only have one child now and they will do everything for it, they focus all their attention, they are oversensitive about their children, they do everything for them</i>	5	6.94
Too high expectations of the children	<i>[Mothers] send their children to language classes, they expect too much of them. They want the children to be broadly educated, this cannot be done.</i>	4	5.55
Tendency to remain in informal relationships	<i>Today women are afraid of responsibility. They are afraid of relationships in which they would have to accept compromise. The mother thinks that she is self-sufficient, that she can take care of the child, but it is not always the case.</i>	3	4.16

Willingness to dominate in the family	[The mother] <i>often wants to be right which leads to conflict, she fights for her rights. Often the husband cannot take it. I think men want to have all the power to themselves.</i>	2	2.77
Results of the changes with decisively negative influence on the care and upbringing functions of the family			
1	2	3	4
Lack of time for the child	<i>Mothers never talk to their children now. They devote time to self-actualisation, which is why children have problems at school. Mothers often do not know their children's interests, talents, opinions.</i>	18	25.00
Tendency to have fewer children	<i>The woman today wants to have fewer children, sometimes she does not want any, she wants time for herself. I am glad that I have brothers and sisters, it is always merrier and you know that they will always help you. It teaches you to think about others.</i>	11	15.27
Decreased value of the home and the family	<i>Women forget about their homes and the duties of the mother, they think about themselves. They take better care of themselves than of the children and the husband.</i>	8	11.11
Work and professional development	<i>[Mothers] prefer to go to work and be fulfilled there than take care of their own children. The children are less important.</i>	8	11.11
Lack of proper relationships with the child	<i>Instead of being with children [mothers] play with gadgets. Mothers often prefer to provide for the child than to give it their love.</i>	7	9.72
Unwillingness to make sacrifices of the family.	<i>Mothers do not want to devote themselves to the family. They do not want to sacrifice their plans for the sake of the family. Modern women are more egocentric, they cannot make sacrifices for other people. They want to be entertained. They do not accept sacrifice for the sake of a happy relationship.</i>	5	6.94
Delegating care and upbringing tasks to other people and institutions	<i>Mothers prefer to give their children to grandparents to take care of and meet friends.</i>	5	6.94
Decline of family traditions	<i>There are no conversations about family traditions, history of the family, no family rituals.</i>	4	5.55
Decline of religious values	<i>For modern women religious values are not important, they have abortions and they abandon sick children. They do not understand that a child is a miracle. They do not go to church or pray.</i>	3	4.16
Single parenthood	<i>Women today do not want a husband, they want children for themselves. They do not seek marriage. They rely on themselves.</i>	3	4.16

Source: Author's research. Because the research participants would indicate numerous directions of changes the sum exceeds 100%.

W tabeli nie zostały uwzględnione te atrybuty przemian roli matki, które według badanych nie wpływają na opiekuńczo-wychowawcze funkcje rodziny (łącznie 32 wskazania). Dookreślając, badani wyszczególnili tu podjęcie pracy i rozwój zawodowy (8,33% wskazań), zorientowanie kobiet na karierę (12,5%), potrzebę samorealizacji w rolach pozarodzinnych (6,94%), pragnienie dominacji w rodzinie (5,55%), spadek wartości domu i rodziny (5,55%), niezależność finansową i niechęć do poświęceń dla rodziny (po 2,77% wskazań).

Dyskusja wyników i refleksja końcowa

Ze względu na ramy opracowania nie jesteśmy w stanie przedyskutować wszystkich wypowiedzi i spostrzeżeń badanych. Ograniczę się więc do sygnalnego przedstawienia kwestii najistotniejszych.

Badane osoby w zdecydowanej większości (łącznie 67 osób – 93,05%) wskazują na podjęcie pracy przez współczesne kobiety i ich rozwój zawodowy. Dla 53,73% z nich praca zawodowa kobiety wpływa zdecydowanie korzystnie i korzystnie na funkcjonowanie rodziny pod względem opiekuńczo-wychowawczym. Respondenci uzasadniali swoje opinie argumentami nie tylko natury finansowej (potencjalność zaspokojenia potrzeb dziecka), ale również tym, iż kobiety pracujące zyskują szansę realizacji własnych ambicji, samorealizacji, rozwoju, niezależności i pełniejszego uczestnictwa w życiu społecznym, a co się z tym wiąże doświadczenia satysfakcji i zadowolenia z siebie. Przekłada się to, zdaniem badanych, na pozytywną atmosferę panującą w rodzinie. Praca zawodowa kobiety, jako element niekorzystnie i zdecydowanie niekorzystnie wpływający na funkcje rodziny w zakresie opieki i wychowania, była postrzegana przez 37,31% osób. Opinie tych badanych są jednogłośnie co do tego, iż zatrudnienie matek generuje rozluźnienie relacji z dzieckiem i brak czasu dla rodziny.

Według badanych przemiany roli matki wniosły szereg wartości do życia wewnątrzrodzinnego. Zorientowanie bowiem kobiety na karierę, samorealizację, edukację może wiązać się ze wzrostem ich kompetencji rodzicielskich, gdyż warunkuje wzrost świadomości wychowawczej i odpowiedzialności, wzrost autorytetu wychowawczego, konstruktywne spędzanie z dzieckiem czasu wolnego i nawiązywanie z potomstwem relacji partnerskich. Ponadto, niezależność kobiety, umocnienie jej pozycji w rodzinie, podział obowiązków domowych z mężem (przekładający się na bliskie relacje ojca z dzieckiem) stwarzają kontekst kształtowania się u matek postawy afirmującej macierzyństwo. Dla tych kobiet dziecko stanowi wartość samą w sobie, a relacje z nim są źródłem satysfakcji i dostarczają pozytywnych przeżyć emocjonalnych.

Należy jednak mieć na uwadze, że pełniona współcześnie rola matki wywołuje u badanych także skojarzenia o wydźwięku pejoratywnym. Przede wszystkim chodzi o niektóre konsekwencje procesu indywidualizacji, wśród

których możemy wymienić np.: cedowanie obowiązków opiekuńczo-wychowawczych na inne osoby lub instytucje, przesuwanie decyzji o posiadaniu potomstwa na późniejszy okres życia, dbałość o siebie kosztem rodziny, niechęć do poświęceń dla męża i dzieci, pragnienie dominacji (skutkujące napięciami i konfliktami w rodzinie), jak też marginalizacja wartości domu rodzinnego, religijności i tradycji. Reasumując, badani wypowiadając się na temat implikacji przemian roli matki dla opiekuńczo-wychowawczego funkcjonowania rodziny wygenerowali łącznie 391 wskazań. Zwróćmy uwagę, iż skutki przemian są częściej oceniane jako zdecydowanie korzystne i korzystne (215 wskazań), aniżeli negatywne i zdecydowanie negatywne (144).

Bibliografia

- Bakiera L., *Zaangażowane rodzicielstwo a autokreacyjny aspekt rozwoju dorosłych*, Engram Diffin, Warszawa 2013.
- Bartosz B., *Doświadczenie macierzyństwa. Analiza narracji autobiograficznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
- Czapiński J., „Kolo” – *Schalita Kwestionariusz Stylu Spostrzegania*, [w:] E. Paszkiewicz, E. Szutrowa (red.), *Materiały do nauczania psychologii*. Seria III, t. 4, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1985.
- Kotlarska-Michalska A., *Główne kierunki przemian w kobiecych rolach małżeńskich i macierzyńskich*, [w:] A. Kwak, M. Bieńko (red.), *Wielość spojrzeń na małżeństwo i rodzinę*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012.
- Kwak A., *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005.
- Lalak D., *Macierzyństwo a zmiana społeczna*, [w:] J. Brągiel, B. Górnicka (red.), *Rodzicielstwo w kontekście współczesnych przemian społecznych*, Uniwersytet Opolski, Opole 2012.
- Ładyżyński A., *Subsystem rodzicielski i jego znaczenie dla wspólnoty rodzinnej*, [w:] J. Brągiel, B. Górnicka (red.), *Rodzicielstwo w sytuacji dezorganizacji rodziny i możliwości wspomaganie rodziców*, Uniwersytet Opolski, Opole 2014.
- Opozda D., *Struktura i treść jednostkowej wiedzy o wychowaniu. Studium pedagogiczne wiedzy rodziców i jej korelatów*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2012.
- Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1995.
- Sikorska M., *Nowa matka, nowy ojciec, nowe dziecko o nowym układzie sił w polskich rodzinach*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
- Stepulak M.Z., *Relacyjny wymiar rozwoju osobowego w systemie rodzinnym*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2010.
- Śniegulska A., *Oblicza macierzyństwa – między tradycją a współczesnością*, [w:] J. Karbowniczek, A. Błasiak, E. Dybowska (red.), *Dziecko, rodzina, wychowanie. Wybrane konteksty*, Akademia Ignatianum w Krakowie Wydawnictwo WAM, Kraków 2015.